

Ховрак І. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і фінансів
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

Khovrak Inna

Ph.D.,

*Associate Professor of Accounting and Finance Department
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. Динамічний характер інституціоналізації та визнання необхідності постійних трансформацій призводять до зміни ролі закладів вищої освіти (ЗВО). Водночас розвиток ЗВО на засадах соціальної відповідальності дасть змогу реалізувати їхню соціальну функцію та забезпечити позитивний вплив на розвиток регіонів їх присутності та суспільство у цілому. Одним з індикаторів рівня соціальної відповідальності ЗВО є міжнародні рейтинги, які в умовах глобальної конкуренції ЗВО дають змогу підтримувати та набувати статусу та впливу. У статті запропоновано класифікацію основних рейтингів ЗВО та проаналізовано присутність у них українських ЗВО. Кожний рейтинг можливо застосовувати для прийняття відповідних рішень адміністраціям ЗВО, управлінцям усіх ланок та освітнім експертам. Зрозуміло, що жоден ЗВО не здатний бути найкращим з усіх критеріїв та показників, оскільки кожний ЗВО є унікальним. Відповідно, необхідним є розуміння специфіки та потенціалу ЗВО, що відображається в місіях, тому у статті наведено порівняльну характеристику місій 16 ЗВО, які представлені в основних рейтингах та розмістили місії на власних сайтах. Кожний рейтинг здатний позитивно вплинути на розвиток ЗВО за умови, що отримання місця в рейтингу не є самоціллю. Відповідно, залежно від вибраних пріоритетів розвитку ЗВО результати рейтингів можуть відображати ступінь досягнення даних пріоритетів.

Ключові слова: соціальна відповідальність, заклади вищої освіти, рейтинги, місія, трансформація, модель розвитку.

Вступ та постановка проблеми. Багатогранні суспільні трансформації призводять до зміни ролі закладів вищої освіти (ЗВО), актуалізуючи дослідження інституціоналізаційних процесів. Велике значення має також усвідомлення динамічного характеру інституціоналізації, згідно з яким «вона не закінчується моментом створення соціального інституту, а триває впродовж усього періоду його існування, тобто передбачає його постійну трансформацію» [1, с. 181–182]. У результаті інституціоналізаційні процеси дадуть змогу замінити спонтанну поведінку на передбачувану, яка формується під впливом визначених та закріплених соціальних норм, правил, статусів та ролей, а також здатна задовольнити певні суспільні потреби. Зважаючи на це, інституціоналізація розвитку ЗВО на засадах соціальної відповідальності дасть змогу реалізувати їхню соціальну функцію та забезпечити позитивний вплив на розвиток регіонів їх присутності. А це означає, що необхідно досліджувати процеси інституціоналізації в просторі вищої освіти, виокремлювати джерела та індикатори трансформацій, обґрунтовувати механізми адаптації до змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зв'язок між освітою та суспільством був історичним і залишається основоположним для реалізації місії вищої освіти [2]. В умовах глобальної конкуренції ЗВО прагнуть підтримувати і набувати статусу та впливу, а динаміка сучасної системи вищої освіти переміщує конкуренцію в площину рейтингів [3]. У результаті викликається така стратегічна поведінка, яка впливає на міжуніверситетську та внутрішньоуніверситетську стратифікацію та репутацію. Так, відповідно до даних рейтингу QS2018, система вищої освіти України займає 44-е місце з 50 проаналізованих (у 2016 р. займала 45-е) [4]. До топ-5 належать системи Сполучених Штатів, Великобританії, Австралії, Німеччини та Канади. Ефективність визначається у чотирьох сферах: потужність системи,

доступ, ефективність роботи ЗВО та економічний контекст. Очевидно, що система має простір для вдосконалення.

Метою даної роботи є дослідження особливостей процесів інституціоналізації розвитку ЗВО на засадах соціальної відповідальності.

Результати дослідження.

Здійснити інституційну трансформацію ЗВО «на засадах лідерства згідно з вимогами сучасності» [5] можливо за допомогою комплексного підходу до використання рейтингів ЗВО. Сьогодні існують як міжнародні, так і українські рейтинги ЗВО (рис. 1). Британська консалтингова компанія Quasquarelli Symonds [4] розробила 12 типів рейтингів ЗВО, однак українські ЗВО представлено лише в чотирьох: Рейтинг найкращих ЗВО світу (у 2020 р. присутні шість українських ЗВО), Рейтинг ЗВО Східної Європи та Центральної Азії (у 2020 р. присутні 20 українських ЗВО), Рейтинг працевлаштування випускників (у 2020 р. присутній один український ЗВО), Предметний рейтинг ЗВО (у 2019 р. представлено три українські ЗВО).

Британський журнал Times Higher Education [6] розробив шість рейтингів ЗВО, українські ЗВО представлені у трьох: Всесвітньому рейтингу ЗВО (у 2020 р. присутні шість українських ЗВО), Рейтингу впливу ЗВО (рейтинг 2019 р. є першим виданням та включає понад 450 ЗВО із 76 країн, у тому числі п'ять з України), Предметному рейтингу ЗВО (у 2020 р. українські ЗВО представлено у п'яти напрямках: науки про життя, фізика, бізнес та економіка, комп'ютерні науки, інжиніринг та технології).

Консалтингова компанія Shanghai Ranking Consultancy [7] з 2009 р. формує Академічний рейтинг світових університетів. Українські ЗВО в рейтингу не представлені, але в базі установ – учасниць опитування у 2019 р. є чотири українські ЗВО. Рейтинги Center for World University Rankings [9] побудовані на основі показників: якість освіти, працевлаштування випускників,

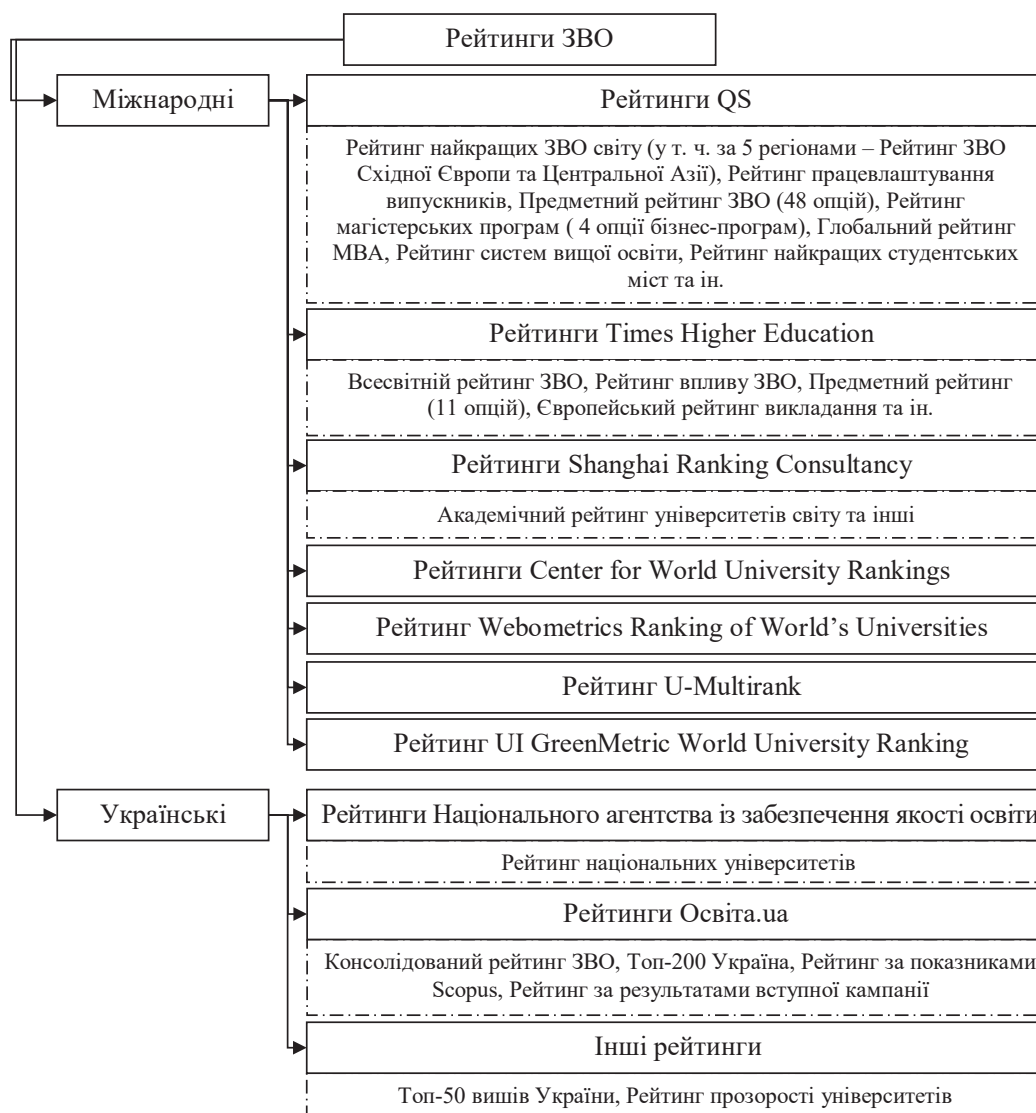

Рис. 1. Класифікація основних рейтингів ЗВО

Джерело: розробка автора на основі офіційних сайтів рейтингів [4; 6–14]

якість викладання, результати досліджень. У рейтинг 2019–2020 рр. потрапили два українські ЗВО.

Національна науково-дослідна рада Іспанії створила рейтинг світових університетів за рівнем їх присутності в мережі (Webometrics Ranking of World's Universities [9]). Рейтинг 2020 р. охоплює понад 30 тис ЗВО із понад 200 країн. Міжнародний рейтинг U-Multirank [10] створено консорціумом за підтримки Європейської Комісії з метою відображення результатів діяльності ЗВО в напрямках: викладання та навчання, дослідження, передача знань, міжнародна активність, регіональне залучення. Рейтинг 2019 р. охоплює 54 українські ЗВО. Міжнародний екологічний рейтинг UI GreenMetric World University Ranking [11] сприяє поширенню впливу освіти на забезпечення сталого розвитку. Рейтинг 2019 р. охоплює 780 ЗВО, із них 10 – українські.

У 2019 р. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти сформулоало рейтинг національних університетів на основі річних звітів ЗВО [12]. У результаті розрахунків було обчислено інтегральний індикатор виконання порівняльних критеріїв для кожного із закладів. Консолідований рейтинг ЗВО України складається інформаційним освітнім ресурсом «Освіта.ua» з урахуванням результатів

трьох рейтингів: «Топ-200 Україна», «Scopus» та «Бал ЗНО на контракт» [13]. Варто додати, що рейтинг «Бал ЗНО на контракт» [14] є одним із рейтингів за результатами вступної кампанії, що розподіляють ЗВО відносно середнього балу вступників, кількості зарахованих осіб на бюджет та контракт, конкурсу на одне бюджетне місце, кількості зарахованих осіб до приватних вишів, а також інших даних. Варто відзначити зростання середнього значення як балів за ЗНО, так і балів свідцтва серед топ-10 ЗВО. Водночас рейтинги ЗВО формують видання та аналітичні центри.

Важливо пам'ятати, що якість освіти залежить від багатьох чинників, а не лише від позицій ЗВО в рейтингах. Рейтинги є лише індикаторами успіху в окремих напрямках діяльності, адже існують різноманітні національні та міжнародні рейтинги ЗВО, у методиці розрахунку яких розставлено різні пріоритети (табл. 1). Користувачами рейтингів є абітурієнти та їхні батьки, адміністрація ЗВО, партнери (іноземні ЗВО, представники бізнесу та ін.), співробітники Міністерства освіти і науки України тощо. Кожний рейтинг можливо застосовувати для прийняття відповідних рішень адміністраціям ЗВО, управлінцям усіх ланок та освітнім експертам.

Таблиця 1

Порівняння основних міжнародних рейтингів ЗВО

Назва	Особливості	Відповідність пріоритетам ЗВО	Основні дії для досягнення	Результат застосування
QS	репутація та привабливість для іноземних викладачів/студентів	розвиток дуальної освіти, міжнародної співпраці	- укладення та дотримання договорів про практику, стажування студентів/викладачів; - участь у міжнародних проєктах	Позитивний імідж ЗВО в академічному та бізнес-середовищі, висока якість послуг, успішність ЗВО, позитивний вплив на розвиток суспільства
Times Higher Education	репутація та привабливість для іноземних викладачів/студентів, вплив на суспільство	розвиток дуальної освіти, міжнародної співпраці, міжсекторна співпраця	- укладення та дотримання договорів про практику, стажування студентів/викладачів; - участь у міжнародних проєктах - участь у соціальних ініціативах; - наукові дослідження з тематики сталого розвитку	
Shanghai Ranking Consultancy	оцінка науково-дослідницького потенціалу	науково-дослідницьке лідерство	- сучасні лабораторії; - диверсифікація джерел фінансування; - комерціалізація інновацій	
Center for World University Rankings	конкуренто-спроможність випускників	розвиток науки, сприяння підприємництву	- створення акселераторів для стартапів; - програми розвитку викладачів; - інтеграція науки й освіти	
Webometrics	потужність та ефективність сайту ЗВО	розвиток дистанційної освіти	- вдосконалення сайту; - наявність фахівців та обладнання для запису онлайн-курсів	
U-Multirank	багатовимірний	сприяння розвитку регіону присутності	- співпраця з регіональною владою та бізнесом; - міжнародна наукова співпраця	
UI Green Metric World University Ranking	вплив на сталий розвиток	сприяння досягненню Цілей сталого розвитку ООН	- розроблення та реалізація програм екологічного кампусу; - освітні курси та наукові дослідження з тематики сталого розвитку	

Джерело: розробка автора на основі офіційних сайтів рейтингів [4; 6-14]

Таблиця 2

Ранжування ключових слів у місіях українських ЗВО

ЗВО	Кількість знаків у місії	Основні ключові слова																			
		наука	дослідження	інновації	освіта	знання	якість	фахівці	суспільство	особистість	творчість	послуги	навчання	держава	світ	регіон	культура	майбутнє	традиція	лідерство	
1	221			+		+	+	+			+										+
2	139			+					+	+											
3	345	+	+	+	+				+	+	+										
4	458	+							+	+				+	+	+	+				
5	433	+	+	+	+				+					+	+						
6	187	+			+				+											+	
7	774	+	+		+	+				+	+	+								+	
8	203	+				+	+	+		+					+						
9	388	+				+			+	+	+										
10	67										+									+	+
11	29																		+	+	
12	270											+			+						
13	2055	+	+	+	+	+	+	+				+	+	+		+					
14	54	+				+														+	
15	32					+	+							+							
16	72	+																			
Кількість		19	13	13	11	10	7	7	6	5	5	5	4	4	4	3	3	3	2	2	

ЗВО: 1 – ДонНТУ, 2 – ДНУ ім. Василя Стуса, 3 – КПІ ім. Ігоря Сікорського, 4 – КрНУ ім. Михайла Остроградського, 5 – НАУ, 6 – НТУ «Дніпровська політехніка», 7 – НТУ «ХП», 8 – НУБіП України, 9 – НУ «Києво-Могилянська академія», 10 – НУ «Львівська політехніка», 11 – НУ «Острозька академія», 12 – СумДУ, 13 – УжНУ, 14 – ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, 15 – ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 16 – ЧНУ ім. Богдана Хмельницького.

Джерело: розробка автора

Зрозуміло, що жоден ЗВО не здатний бути найкращим з усіх критеріїв та показників, оскільки кожний ЗВО є унікальним. Відповідно, необхідним є розуміння специфіки та потенціалу ЗВО, що відображається в місіях. У табл. 2 наведено порівняльну характеристику місій 16 ЗВО, які представлені в вищеописаних рейтингах та розмістили місії на власних сайтах. Варто додати, що ЗВО, які не здатні визначити свою унікальність, зменшують успіх реалізації власних стратегій розвитку, як наслідок, не представлені в рейтингах. Кожний рейтинг здатний позитивно вплинути на розвиток ЗВО за умови, що отримання місця в рейтингу не є самоціллю. Відповідно, залежно від вибраних пріоритетів розвитку ЗВО результати рейтингів можуть відображати ступінь досягнення даних пріоритетів.

Варто додати, що для забезпечення суспільного добробуту в країні вкрай важлива активна співпраця з представниками бізнес-середовища та громадських організацій на засадах соціального партнерства і солідарності [15; 16]. ЗВО, представлені в рейтингах The Times Higher Education University Impact Rankings, U-Multirank, UI Green Metric World University Ranking, намагаються досягти розвитку ЗВО на засадах соціальної відповідальності. Модель

такого розвитку наведено на рис. 2. При цьому соціально відповідальні ЗВО здатні забезпечити позитивний вплив на розвиток регіонів їх присутності.

Висновки. Реформування системи вищої освіти України у поєднанні з загостренням глобальної конкуренції ЗВО активізувало інтерес до міжнародних та українських рейтингів ЗВО. Водночас важливим є усвідомлення необхідності позитивного впливу ЗВО на регіони присутності та суспільство у цілому. Це призвело до інституціоналізації розвитку ЗВО на засадах соціальної відповідальності. При цьому основними напрямками соціальної відповідальності ЗВО є освіта для збалансованого розвитку, соціальна відповідальність науки, відповідальний кампус та діалог із суспільством. У результаті кількість ЗВО, представлених у рейтингах The Times Higher Education University Impact Rankings, U-Multirank, UI Green Metric World University Ranking, щороку зростає. Подальші дослідження цієї теми можуть бути спрямовані в бік безпосереднього аналізу наявності тематики сталого розвитку та соціальної відповідальності у змістовному наповненні освітніх програм та навчальних дисциплін.

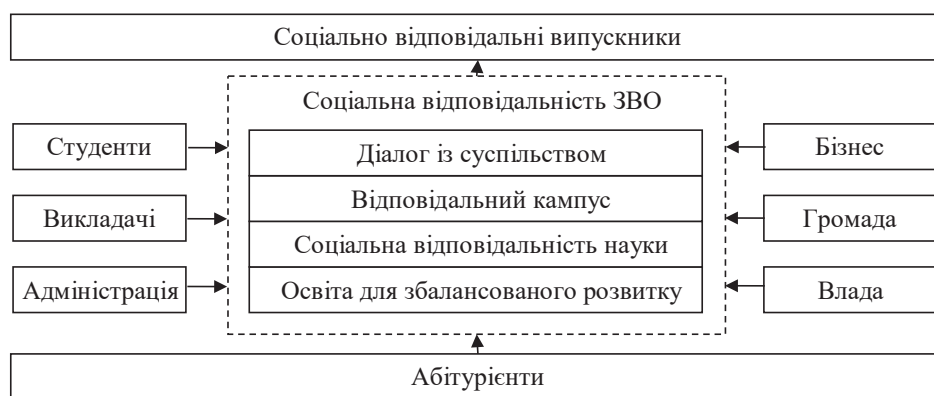

Рис. 2. Модель забезпечення розвитку ЗВО на засадах соціальної відповідальності

Джерело: розробка автора

Список використаних джерел:

1. Бень О.Т. Інституціоналізація: теоретична інтерпретація поняття. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2012. Вип. 6. С. 181–190.
2. Gusheh M., Firth V., Netherton C., Pettigrew C. The creation of the UTS Social Impact Framework: A collaborative approach for transformational change. *Gateways-International Journal of Community Research and Engagement*. 2019. Vol. 12/2. P. 64–53.
3. Marques M., Powell J. Ratings, Rankings, Research Evaluation: How do Schools of Education Behave Strategically within Stratified UK Higher Education? *Higher Education*. 2019. URL : <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00440-1> (дата звернення: 22.01.2020).
4. Quacquarelli Symonds. URL : <https://www.topuniversities.com/> (дата звернення: 22.01.2020).
5. Курбатов С. Інституційне лідерство університетів в контексті міжнародних рейтингів. URL : http://lib.iitta.gov.ua/712654/1/paper_leader_rank.pdf (дата звернення: 22.01.2020).
6. Times Higher Education. URL : <https://www.timeshighereducation.com/> (дата звернення: 22.01.2020).
7. Shanghai Ranking Consultancy. URL : <http://www.shanghairanking.com/> (дата звернення: 22.01.2020).
8. Center for World University Rankings URL : <https://cwur.org/> (дата звернення: 22.01.2020).
9. Webometrics. URL : <http://www.webometrics.info/> (дата звернення: 22.01.2020).
10. U-Multirank. URL : <https://www.umultirank.org/> (дата звернення: 22.01.2020).
11. UI GreenMetric World University Ranking. URL : <http://greenmetric.ui.ac.id> (дата звернення: 22.01.2020).
12. Виконання критеріїв надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти : аналітичний звіт. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2019. 74 с.
13. Консолідований рейтинг ЗВО України. URL : <http://osvita.ua/vnz/rating/> (дата звернення: 22.01.2020).
14. Рейтинг ЗВО за показником «Бал ЗНО на контракт на бакалаврат». URL : <https://osvita.ua/> (дата звернення: 22.01.2020).
15. Trynchuk V., Khovrak I., Dankiewicz R., Ostrowska-Dankiewicz A., Chushak-Holoborodko A. The role of universities in disseminating the social responsibility practices of insurance companies. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17(2). P. 449–461.
16. Trunina I., Khovrak I. Harmonization of the interests of employers and institutions of higher education as a basis for the sustainable regional development. *International Conference on Modern Electrical and Energy Systems (MEES)*. 2019. URL : <https://ieeexplore.ieee.org/document/889> (дата звернення: 22.01.2020).

References:

1. Ben, O.T. (2012). Instytutstionalizatsiia: Teoretychna Interpretatsiia Poniattia [Institutionalization: theoretical interpretation of the concept]. *Visnyk of the Lviv University. Series Sociology*. Vol. 6. pp. 181–190. (in Ukrainian)
2. Gusheh, M., Firth, V., Netherton, C., Pettigrew, C. (2019). The creation of the UTS Social Impact Framework: A collaborative approach for transformational change. *Gateways-International Journal of Community Research and Engagement*, Vol. 12 / 2. 64–53.
3. Marques, M., Powell, J. (2019). Ratings, Rankings, Research Evaluation: How do Schools of Education Behave Strategically within Stratified UK Higher Education? *Higher Education*, URL :<https://doi.org/10.1007/s10734-019-00440-1> (accessed 22.01.2020).
4. Quacquarelli Symonds URL : <https://www.topuniversities.com/> (accessed: 22.01.2020).
5. Kurbatov, S. (2018). Instytutsiine Liderstvo Universytetiv V Konteksti Mizhnarodnykh Reitynhiv [Institutional leadership of universities in the context of international rankings]. URL :http://lib.iitta.gov.ua/712654/1/paper_leader_rank.pdf (accessed 22.01.2020). (in Ukrainian)
6. Times Higher Education URL : <https://www.timeshighereducation.com/> (accessed 22.01.2020).
7. Shanghai Ranking Consultancy. URL : <http://www.shanghairanking.com/> (accessed 22.01.2020).
8. Center for World University Rankings URL : <https://cwur.org/> (accessed 22.01.2020).
9. Webometrics URL : <http://www.webometrics.info/> (accessed 22.01.2020).
10. U-Multirank URL : <https://www.umultirank.org/> (accessed 22.01.2020).
11. UI GreenMetric World University Ranking URL : <http://greenmetric.ui.ac.id> (accessed 22.01.2020).
12. Vykonnannia kryteriiv nadannia ta pidtverdzhennia statusu natsionalnoho zakladu vyshchoi osvity : Analitychnyi zvit. [Meeting the criteria for granting and confirming the status of a national higher education institution: Analytical report]. K. : National Agency for Higher Education Quality Assurance, 2019, 74 p. (in Ukrainian)
13. Konsolidovanyi Reitynh ZVO Ukrainy. [Consolidated rating of HEIs in Ukraine]. URL : <http://osvita.ua/vnz/rating/> (accessed 22.01.2020). (in Ukrainian)
14. Reitynh ZVO Za Pokaznykom «Bal zno na kontrakt na bakalavrat» [HEIs rating for the indicator «The best score for bachelor's contract»]. URL : <https://osvita.ua/> (accessed 22.01.2020). (in Ukrainian)
15. Trynchuk, V., Khovrak, I., Dankiewicz, R., Ostrowska-Dankiewicz, A., Chushak-Holoborodko, A. (2019). The role of universities in disseminating the social responsibility practices of insurance companies. *Problems and Perspectives in Management*. Vol. 17(2). pp. 449-461.
16. Trunina, I., Khovrak, I. (2019). Harmonization of the interests of employers and institutions of higher education as a basis for the sustainable regional development. *International Conference on Modern Electrical and Energy Systems (MEES)*. URL : <https://ieeexplore.ieee.org/document/889>. (accessed 22.01.2020).

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ РАЗВИТИЯ УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Аннотация. Динамичный характер институционализации и признание необходимости постоянных трансформаций приводят к изменению роли высших учебных заведений. Одновременно развитие вузов на принципах социальной ответственности позволит реализовать их социальную функцию и обеспечить положительное влияние на развитие регионов их присутствия и общество в целом. Одним из индикаторов уровня социальной ответственности вузов являются международные рейтинги, которые в условиях глобальной конкуренции позволяют поддерживать и приобретать статус и влияние. В статье предложена классификация основных рейтингов вузов и проанализировано присутствие в них украинских вузов. Каждый рейтинг можно применять для принятия соответствующих решений администрациям вузов, управленцам всех звеньев и образовательным экспертам. Понятно, что ни один вуз не способен быть лучшим по всем критериям и показателям, поскольку каждый из них является уникальным. Соответственно, необходимо понимание специфики и потенциала вузов, которые отображаются в миссиях, поэтому в статье приведена сравнительная характеристика миссий 16 вузов, которые представлены в основных рейтингах и разместили миссии на собственных сайтах. Каждый рейтинг способен положительно повлиять на развитие вузов при условии, что получение места в рейтинге не является самоцелью. Соответственно, в зависимости от выбранных приоритетов развития вузов результаты рейтингов могут отражать степень достижения данных приоритетов.

Ключевые слова: социальная ответственность, высшие учебные заведения, рейтинги, миссия, трансформация, модель развития.

INSTITUTIONALIZING THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS BASED ON SOCIAL RESPONSIBILITY

Summary. The dynamic nature of institutionalization and the recognition of the need for ongoing transformation are changing the role of higher education institutions (HEIs). At the same time, the development of HEIs on the basis of social responsibility will allow to realize their social function and provide a positive impact on the development of the regions and society as a whole. One of the indicators of the level of social responsibility is the international ranking, which in the conditions of global competition of the HEIs allow to maintain and gain status and influence. The article offers a classification of the main HEIs rankings and analyzes the presence of Ukrainian HEIs in the rankings. It's important to keep in mind that rankings are only indicators of success in specific areas of activity. There are various national and international HEI rankings that have different priorities (reputation and attractiveness for foreign teachers / students, impact on society, assessment of research potential, the competitiveness of graduates, capacity and efficiency of the HEIs site, and impact on sustainable development). The users of the rankings are applicants and their parents, HEIs administration, partners (foreign HEIs, business representatives), the Ministry of Education and Science of Ukraine, etc. Each ranking can be used to make appropriate decisions for HEIs administrations, line managers and educational experts. It is clear that no HEI is capable of being the best of all criteria and indicators since each HEI is unique. It is necessary for development to understand the specificity and potential of the HEI, which is reflected in the missions. Therefore, the article gives a comparative description of the missions of the 16 HEIs, which are represented in the main rankings and placed missions on their own sites. Therefore, HEIs that are not able to determine their uniqueness reduce the success of implementing their own development strategies, as a consequence, not represented in the rankings. Each ranking can have a positive impact on the development of the HEI, but getting ranked should not be an end in itself. Accordingly, depending on the selected priorities for the development of the HEI, the results of the rankings may reflect the degree of achievement of these priorities.

Key words: Social Responsibility, Higher Education Institutions, Rankings, Mission, Transformation, Development Model.